

...De Viertakt van Verhallen...

Waarom werken met de Viertakt van Verhallen?

Vooraf in groep 3 leren de kinderen veel nieuwe woorden. Niet alleen tijdens het lezen, maar ook gewoon tijdens de lessen. Het is daarom van belang dat de leerkracht veel aandacht besteedt aan de woordenschatontwikkeling van zijn/haar leerlingen. De leerlingen moeten, om tijdens de les iets te leren, in ieder geval de woorden begrijpen die de leerkracht tijdens de les gebruikt. Het kennen en begrijpen van de woorden is een eerste vereiste om de les te kunnen volgen. Dit is niet alleen zo bij taal, maar ook bij rekenen en bij de zaakvakken. Een leerling zal een rekenstrategie nooit goed uit kunnen voeren als het de uitleg ervan niet begrijpt. Bij de zaakvakken worden veel vakwoorden gebruikt, die alleen tijdens deze lessen aan bod komen. De leerkracht legt deze woorden vaak pas uit als de leerlingen erom vragen.

Probleem twee bij een slechte woordenschat is het aanleren van nieuwe woorden. Woorden leren wij namelijk altijd aan via een context. We leggen bij een nieuw woord gelijk connecties met woorden (die wij al kennen) die met het betreffende woord te maken hebben. Denk maar aan het woordweb. Op deze manier slaan wij woorden op in ons geheugen. Het wordt een groot netwerk met allemaal woorden en connecties tussen woorden. Als je een geringe woordkennis hebt, kun je met de woorden die je moet leren niet snel een connectie maken met woorden die je al kent. Hierdoor zul je het woord dus ook niet onthouden.

Kinderen in groep 3 kennen nog lang niet alle woorden van de basiswoordenschat. Bij de Nederlandstalige kinderen kan gezegd worden dat zij aan het eind van groep 5 de basiswoordenschat wel beheersen, zoals afgeleid kan worden uit gegevens van Verhoeven & Vermeer (2000). Kinderen kennen vaak alleen alledaagse niet-schoolse woorden. Vanaf groep 3 maken zij kennis en leren zij woorden die betrekking hebben op bepaalde vakken en niet-frequente woorden. Het is van belang dat ook de niet-frequente woorden worden behandeld tijdens de les, want vaak zijn dit woorden die ze op de basisschool nog niet zozeer gebruiken, maar in hun verdere schoolcarrière wel.

Het gevaar van een geringe woordkennis is dat de leerkracht het soms op hun beloop kan laten. Hierdoor verlies je het overzicht van het niveau van de leerlingen. De achterstanden worden hierdoor alleen maar groter en kunnen op termijn veel moeilijker worden overbrugd. De leraar moet om dit te voorkomen een actieve houding hebben en de leerlingen goed begeleiden tijdens de lessen. Er moet ook veel aandacht zijn voor het woordenschatonderwijs. De leerlingen begrijpen je beter, begrijpen de leerstof beter en leren steeds nieuwe woorden. Dat is de win-win situatie in het woordenschatonderwijs!

Hoe gaat de Viertakt te werk?

De Viertakt werkt volgens 4 stappen: Voorbewerken, semantiseren, consolideren en controleren. Hieronder staat de Viertakt verder uitgewerkt.

Voorbewerken

Tijdens het voorbewerken richt je de aandacht vooral op de beginsituatie. Alle voorkennis wordt geactiveerd en de leerkracht zorgt ervoor dat de leerlingen betrokken raken bij het onderwerp. De leerkracht zorgt ervoor dat de leerlingen verbindingen leggen binnen hun woordenschatnetwerk, zodat het nieuwe woord kan worden aangeleerd. Het woord 'lunch' bijvoorbeeld, hebben de leerlingen misschien al wel eens gehoord, maar ze weten nog niet precies wat het is. De leerkracht kan dit woord introduceren door simpelweg een tafel te dekken in de klas. Hoe verrassender en onverwachter het begin van de les, hoe meer kinderen gemotiveerd zijn om te leren. Als leerkracht kun je bijvoorbeeld de volgende vragen stellen:

- Waar denk je aan bij het woord lunch?
- Wie heeft er wel eens gehoord van het woord lunch?
- Waar heeft het woord lunch mee te maken?
- Is een lunch hetzelfde als een diner?

Voorbewerking aan de hand van een praatplaat is ook een goede manier. De leerlingen hebben hierbij gelijk een context met allerlei woorden die bij de context/thema horen. De fase van het voorbewerken hoeft niet lang te duren. Je moet alleen wel zorgen dat je een duidelijke context ontwerpt.

Semantiseren

De leerkracht legt het woord helder uit. Dit gebeurt altijd vanuit de context waarin het woord aan de orde is. De kinderen maken op deze manier kennis met de betekenis van het woord. Dit is echter nog niet voldoende. Het is van belang om de woorden altijd in groepen of clusters aan te bieden, zodat de leerlingen meer kennis krijgen van het woord en woorden die betrekking hebben op dat woord. Hij het aanleren van het woord 'telefoonboek' moeten de leerlingen niet alleen leren wat het is, maar ook wat er in staat en hoe je het moet gebruiken. Hierbij kun je gebruik maken van 'uitleggen, uitbeelden, uitbreiden' oftewel 'De drie uitjes'. Juist het uitbreiden is zo van belang, aangezien er dan woorden aan worden toegevoegd. Je krijgt hierdoor woordrelaties en clusters. Door de woorden met deze Drie uitjes te behandelen, semantiseer je als leerkracht de woorden structureel en helder uit. Bij het uitbeelden maak je het woord, of de handeling waarnaar het woord verwijst, concreet. Bij het woord 'hurken' doe je bijvoorbeeld voor wat de handeling is. Bij woorden die moeilijker concreet uit te beelden zijn, dient er toch een manier gevonden te worden waarop het kan worden uitgebeeld. Misschien met een foto van het voorwerp?

Bij het uitleggen moet de leerkracht het woord helder en duidelijk uitleggen om zo de betekenis over te dragen op de leerlingen.

Bij het uitbreiden komt hetgeen van het hierboven genoemde telefoonboek aan bod. Bij de uitleg vertel je wat een telefoonboek precies is. Bij het uitbreiden vertel je wat er in staat en hoe je het gebruikt. Je breidt het woord ook uit met woorden die een relatie hebben met het desbetreffende woord. Telefoonboek – telefoonnummer – sms enz.

Consolideren

Consolideren komt na het semantiseren en heeft als taak de leerlingen het woord ook daadwerkelijk te laten onthouden. Tijdens het consolideren worden de nieuwe woorden ingeoeffend en krijgen een plekje in het geheugen en woordennetwerk.

Deze fase is dus cruciaal bij woordenschatuitbreiding! Daarom is het jammer er vaak niet goed aan deze fase wordt gewerkt. De leerlingen moeten goed oefenen met de nieuwe woorden. Enkele oefeningen op het gebied van consolideren zijn uitgewerkt en toegevoegd op de volgende bladzijde.

Voor meer informatie over het inoefenen van woorden kunt u dit boek gebruiken:

Nulft, D. van den, & M. Verhallen (2004) 'Het grote consolideerboek. 88 woordspelletjes voor het inoefenen van woorden'. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands

Controleren

Om te weten of de kinderen de woorden ook werkelijk onthouden hebben, moet de leerkracht later het ingeoeffende woord terugvragen. Controleren is nagaan of de woorden en de behandelde betekenissen verworven zijn. Dit kan bijvoorbeeld bij het behandelen van de woordmuur of de thematafel.

Van den Nulft, D & Verhallen, M (2001)

Oefeningen op het gebied van consolideren

- Wat of wie is het? De leerling stelt ja/nee vragen tot het geraden is.
- Samen het woord van de dag kiezen.
- Kinderen vingers laten opsteken als ze een woord horen dat die week is aangeleerd.
- Een woord achterstevoren oplezen en dan zo snel mogelijk raden welk woord het is.
- Woord doorfluisteren en er daarna allemaal een tekeningetje van maken, heeft iedereen hetzelfde getekend?
- Memory: plaatje/plaatje, plaatje woord, woord/ betekenisomschrijving.
- Zin met woord bedenken en schrijven en tekenen.
- Pictionary: teken het woord.
- Galgje.
- Woord in rebus.
- Woordslangen maken.
- Een elfje maken.
- Voeldoos: vertellen wat je voelt (kenmerken) ander raadt.
- Kimspel: voorwerpen op tafel, eentje wegnemen: wat is weg?
- Voorwerpen op verteltafel en zelf een verhaal bij de voorwerpen bedenken.
- Strip tekenen over het woord; tekst erbij schrijven.
- Kind beeldt woord uit, anderen raden.
- Quiz.
- Woordzoeker (blad voor letters waarin woorden verborgen zijn).
- Wordenkwartet.
- Raadspelletjes: woord op blaadje op de rug geplakt. Door vragen stellen er achter komen welk woord het is.
- Collage maken.
- Een doe-verhaal vertellen waarbij kinderen direct handelingen uitbeelden (past bij werkwoorden).
- Flitskaarten: kaartje (met plaatje) snel laten zien en dan wegdraaien. Welk woord heb je gezien?
- Stapelwoorden maken.
- Lettergrepen van langere woorden klappen: welk woord kan het zijn?
- Welke woorden beginnen met de letter... ?
- Kinderen nemen van thuis uit voorwerpen mee naar school die met de nieuwe woorden te maken hebben (bijvoorbeeld aan het einde van de week)
- Een verhaal of zin voorlezen en de gesemantiseerde woorden weglaten: welke woorden passen?
- Woordparachute: een woord weghalen, welk woord is weg?
- Woord in de klas zichtbaar ophangen: elke dag een paar nieuwe woorden erbij.
- Op de computer: woorden intypen en / of in een tekenprogramma schrijven.
- Woordweb zonder het centrale woord: welk woord moet daar staan?

Categoriernaam geven (bijvoorbeeld 'kleding'): horen woorden die je daarna hoort hier wel of niet bij?

...Het selecteren van de woorden...

Selectieregel 1:

Kies alleen woorden die kinderen nog niet kennen en wel moeten leren.

Het is van belang dat de leerlingen door het werken in de hoek hun woordenschat uitbreiden. Als leerkracht moet je de aandacht alleen richten op de woorden waarmee de leerlingen hun woordenschat ook daadwerkelijk uitbreiden met zinvolle woorden.

Selectieregel 2:

Let op de criteria: 'frequentie', 'nut' en 'pregnante context'.

- Kies voor frequente woorden. Veel gebruikte woorden staan boven aan het lijstje! Het is niet voor de hand liggend om zelden gebruikte woorden te kiezen.
- Kies voor de meest nuttige woorden. Als leerkracht moet je als het ware de woorden kiezen die de leerlingen in de klas nodig hebben om de leerstof en de lesinhoud te kunnen begrijpen: dat is het nut in termen van onderwijs! Als je uitgaat van een methode, bijvoorbeeld *Veilig leren lezen* is het ook goed mogelijk om de leerlijn woordenschat van deze methode te volgen. In dit geval hoef je de woorden zelf niet te selecteren, want dat hebben zij al gedaan. Dit wil niet zeggen dat je daarmee gelijk aan het werk kan. Als leerkracht moet je namelijk goed bekijken of de woorden wel geschikt zijn voor de kinderen in jouw eigen klas.
- Je kunt op grond van de context besluiten om een woord aan te leren. Soms komen woorden in een bepaalde activiteit of les opvallend mooi en duidelijk naar voren.

Selectieregel 3:

Kies woorden niet los, maar met de gedachte aan netwerkopbouw.

Als je een woord selecteert, isoleer het dan niet. Bij woordselectie gaat het niet alleen om losse woorden, maar ook om de woorden in de context van het woord. Je blok moet meteen al breder gericht zijn op de inbedding van het woord in het netwerk. Het gaat om de woordclusters: zo moeten woorden uiteindelijk in de woordenschat worden opgeslagen, en zo kunnen ze ook bij elkaar worden teruggevonden.